

Stefan Brijs schrijft indringend menselijk oorlogsverhaal

'Wie leest, kijkt in een spiegel'

Credit: jelle vermeersch

'De diepste wonden maak je niet met je handen.' Als een kwetsuurstreep op de mouw van een soldaat uit de Eerste Wereldoorlog tekent dit zinnetje Post voor mevrouw Bromley. In Stefan Brijs' nieuwe roman, zes jaar na bestseller *De engelenmaker*, is er geen plaats voor lichtvoetigheid. Aan de laarzen hangt modder uit de loopgraven. Angst en waanzin bezwaren het hart. 'Dit boek is een wurgslang.'

RIK VAN PUYMBROECK

Een hakselaar raast naar de maïs. De hond heeft een beroerte gehad. En het hout dat in de winter warmte wordt, is beschermd door een dekzeil met reclame voor Murakami's *De opwindvogelkronieken*.

Hier woont de schrijver. "De laatste zeven maanden was het hek op slot en kwam ik nergens. Nu kan ik weer buiten komen staan. En buiten blijven staan", zegt Stefan Brijs.

Vijf winters geleden vertelde hij in ditzelfde huis over *De engelenmaker*, pas genomineerd toen voor de AKO-literatuurprijs. Die hij niet won, maar die de verkoop liet ontploffen en het buitenland wakker schudde. Hoe anders is het nu. Prijzen kwamen toch nog: de Gouden Uil Prijs van de Lezer, de Boek-delenprijs, de Prix des Lecteurs op het literatuurfestival van Cognac. Een dag voor dit gesprek is de deal gesloten voor de Chinese vertaling van *De engelenmaker*. Dertiende taal. Naast 25 drukken in het Nederlands, goed voor 125.000 exemplaren hier. En drie dagen na dit gesprek een telefoon: "De Duitse vertaling is in orde." Niet voor *De engelenmaker*, wel voor zijn nieuwe boek: *Post voor mevrouw Bromley*. Een opvolger die dus zes jaar op zich liet wachten, al lag de titel allang vast. Bij de feestelijke editie van het honderdduizendste exemplaar van *De engelenmaker*, was in primeur het eerste hoofdstuk van *Post voor mevrouw Bromley* gevoegd. "Maar van het beginstuk heb ik zeker vier versies gemaakt", zegt Brijs, 41 nu. "Met totaal andere personages en verhaallijnen. Oorspronkelijk heette het *De troostjongen*, over een jongen die tijdens de oorlog moeders en weduwen moest troosten."

Nu is dit het verhaal van John Patterson en zijn vriend Martin Bromley. Twee Britse jongens die, net als duizenden anderen, in augustus 1914 voor de keuze staan. Ze kunnen gehoor geven aan de roep, de druk, om zich bij het leger te melden en naar de slagvelden in Frankrijk of de Westhoek te trekken. Of ze blijven er doof voor. "Er waren ook jongens die niet wilden vechten." Tussen John en Martin zit leeftijd. Sociale klasse. Zelfs de wijk waarin ze wonen, scheidt hen. Het boek van Stefan Brijs bindt hen. *Post voor mevrouw Bromley* is een verrassend realistisch verhaal. Op het eerste gezicht bedrieglijk eenvoudig, toch rijk en meeslepend. Ontroerend vaak. En 512 prachtige bladzijden, waarvoor één shot in een Canvas-documentaire over de Slag aan de Somme de kiem was. "Vijf seconden zag ik een luitenant die in de loopgraven de brieven van zijn manschappen censureerde, voor ze naar het thuisfront vertrokken. Dit was het. Ik ben over die Eerste Wereldoorlog beginnen lezen en zo op anekdotes gebotst die ik kon gebruiken. Een foto van een postbode die een brief met slecht nieuws bezorgde, bijvoorbeeld. En bij een bezoek aan Poperinge kwam ik in Talbot House terecht. Het heeft uiteindelijk 480 bladzijden geduurd, maar toen was John er ook."

Staat of valt een boek als *Post voor mevrouw Bromley* met het historische detail?

"Natuurlijk ben ik op zoek naar drama, omdat ik met Tolstoj zeg: 'Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar.' Lezend onthoud je dingen die je zal gebruiken, maar net als in De engelenmaker (het verhaal van dokter Victor Hoppe en zijn gekloonde drieling, RVP) moet alles kloppen. Wie dat boek las, wist bijna hoe je moest klonen. Ik check en doublecheck, want het decor is de werkelijkheid en de geschiedenis is de kapstok. Ik wist dat er boven Londen zeppelinbombardementen waren gehouden, maar dan begint het: op welke dag was dat, hoe laat, in welke straat, bij welk weer? Allerton Street bestaat vandaag niet meer, maar bestond toen wél. En het gaat ver: hoe werkte de verlichting, welke kaarsen gebruikten ze, hadden ze een brievenbus? En dan moet ik er als schrijver voor zorgen dat het hoofdpersonage op die plek en op dat moment is. Het is vaak schuiven, zoals met pionnen op een schaakbord. Soms doe je een zet, maar merk je pas dertig bladzijden verder dat het de verkeerde was. Dan moet je alles schrappen. Vier hoofdstukken voor het einde moest ik nog beslissen wat er met John en luitenant Ashwell zou gebeuren. Belangrijk was dat ik sinds De engelenmaker een lezerspubliek heb. Van jongeren van 15 tot dames van 110, veel mensen die geen non-fictie over de Eerste Wereldoorlog lezen. Aan de hand van Post voor mevrouw Bromley gaan ze mee de loopgraven in en komen ze in het Londen van die tijd. Zonder het te beseffen, zullen ze veel over die oorlog leren."

De anti-Duitse hetze in Londen was mij onbekend. 'Voer geen handel met Duitsers' in Engeland doet denken aan 'Voer geen handel met Joden' in Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog.

"Daar stond ik zelf van te kijken. Ergens beschrijf ik een tafereel waarin een wandklok op straat wordt gegooid bij een Duitse horlogemaker in Londen. In werkelijkheid was het een piano. (glimlacht) Een Steinway natuurlijk. Daar bestaat een foto van. Groot-Brittannië heeft het heel lang moeilijk gehad met die geschiedenis, ook met de executie van de eigen manschappen. Pas vijf jaar geleden kwam er een pardon voor die 330 geëxecuteerden. Zelfs bijna honderd jaar na de oorlog is de enige troost voor nabestaanden vaak te weten dat hun grootvader geen lafaard was. We praten over een Engelse vertaling van Post voor mevrouw Bromley, ik ben echt benieuwd hoe de Britten erop zullen reageren."

Belgische militairen die vandaag in Afghanistan zitten, troosten zich met dit zinnetje: 'When your name is on the bullet, it's over.' Dat staat bijna letterlijk in je boek.

"Er is in honderd jaar niks veranderd. De Eerste Wereldoorlog was de eerste moderne oorlog, waar de media en de propaganda een grote rol speelden. 99 procent van de mensen had trouwens niet door dat ze bedrogen werden, er heerste een soort naïviteit die ik in het eerste deel heb geschetst. De sfeer daarin is dickensiaans, wordt gezegd, en dat is bewust omdat ik het verschil tussen die sprookjesachtige wereld en de harde werkelijkheid wilde tonen. Later wordt iedereen naar het front gestuurd, van de armsten tot de gestudeerden. En dan kom je bij luitenant Ashwell uit, een zielige figuur die in de buurt van de loopgraven plantjes verzamelde."

Dit boek staat mijlenver van De engelenmaker, maar toch gaat het in beide gevallen over waanzin.

"Als je over de Eerste Wereldoorlog leest, kom je automatisch bij het fenomeen shellshock terecht. Je stopt die waanzin er niet bewust in, maar in dit boek móést hij een rol spelen. Ook omdat elk personage voor een aantal mensen staat. Onlangs liep ik op een van de kerkhoven in de Westhoek en ik kreeg een brok in de keel, omdat ik ze precies allemaal kende. Ik besef nu wat die jongens meegemaakt hebben."

"Maar uiteindelijk ben ik zelf al die personages. Niet alleen omdat ze uit mijn hoofd komen, ook omdat je erin stopt wat je kent en herkent. John komt uit een milieu waarin niet gelezen wordt, maar haalt veel van zijn wijsheid uit boeken en uit z'n eigen fictieve wereld."

Maar er zit ook veel van mezelf in mevrouw Bromley en in William Dunn, de vriend van John. Wie leest, kijkt in een spiegel, omdat hij leest met in het achterhoofd het leven en de boeken die hij al eerder las."

Die William leg je deze zin in de mond: 'Trots is een dier dat altijd honger heeft.' Had het ook met trots te maken dat je dit boek, ondanks dat succes van die voorganger, toch durfde te brengen? En vooral: wijst het feit dat je tientallen pagina's weer schrapt en herbegon op twijfel?

"(aarzelt) Ik betrapte mezelf erop dat ik het John aanvankelijk nog moeilijker maakte dan hij het al had. Hij werd nog meer een watje. Het was Melanie (zijn vrouw, RVP) die me erop wees toen ik stukken voorlas. 'Ik begin John een beetje te haten', zei ze. 'Hij is op elk ogenblik een lafaard.' Toen moest ik opletten. Misschien was ik wel bang dat hij te veel op mij begon te lijken. Maar een personage ontstaat al schrijvend. Als John die William voor het eerst ziet in de aula, dat is ook het moment dat ik hem zelf voor het eerst zie. En toen ik hem aan het einde wilde laten sterven, kreeg ik 'm maar niet dood. Dus ging William nog vijftig bladzijden mee. Maar af en toe rijd je je ook vast. En de twijfel en de wil om te herschrijven zijn er altijd."

"Of De engelenmaker verlamdend werkte? Alleen de laatste weken. Zolang ik schreef, kon ik nog de illusie hebben dat het er niet kwam. Het idee bestond trouwens al voor ik De engelenmaker geschreven had. Het is hoe dan ook een zalig gevoel te weten dat mensen op je boek zitten te wachten. Daarvoor heb ik tien jaar geschreven zonder een publiek. Zonder media-aandacht ook. Maar ik heb wel voor dat publiek geschreven, niet voor mezelf. Dat verwijt ik veel schrijvers. Niet Stefan Brijs is belangrijk, het boek is dat. Ook al is het waanzinnig te denken dat je het onmisbare boek hebt geschreven, ik wil wel dat het ernstig genomen wordt. En Brijs zelf is nog altijd onbekend hoor."

Post voor mevrouw Bromley zit vol literaire verwijzingen naar Goethe, Milton, Kipling, Keats ook. En iemand zegt: 'Bij elke zin woog ik mijn stijl bij die van Keats.' Hoe groot is de neiging om dat als auteur te doen?

"Ik heb me vaak afgevraagd of ik nog iets kon toevoegen aan de Eerste Wereldoorlog. Toen ik hoorde dat Godenslaap van Erwin (Mortier, RVP) eraan kwam, vloekte ik natuurlijk. Maar nadat ik het gelezen had, was ik gerustgesteld. Zijn verhaal stond mijlenver van het mijne en nu ben ik er zeker van dat er nog honderden andere over die periode kunnen worden geschreven. Ga naar de Menenpoort, ga naar de kerkhoven. Alleen Van het westelijk front geen nieuws van Erich Maria Remarque blies me helemaal omver. Nadien heb ik wekenlang niks geschreven. Maar uiteindelijk vind je nergens in de literatuur het verhaal van een jongen die niet wilde vechten. Al las ik nu net dat het nieuwe boek van John Boyne (auteur van De jongen in de gestreepte pyjama, RVP) De Witte Veer heet en dus over dezelfde periode en thematiek gaat.

"Eigenlijk lees ik bijna nooit romans. Alleen de nieuwe van Jeroen Brouwers las ik, maar de dagen nadien betrapte ik mezelf erop dat ik Brouwers aan het imiteren was. Terwijl ik mijn stijl niet meer zoek, ik heb die gevonden. Natuurlijk zou ik dolgraag zoals Nabokov kunnen schrijven. Mijn hele oeuvre heb ik over voor Lolita. Maar ik ben anders. Als je Post voor mevrouw Bromley leest, dan merk je meteen: dit is een boek van Brijs. Hoe anders dan het vorige verhaal het ook is. In De engelenmaker werd je van op de eerste pagina gepakt als door een gifslang, dit boek is meer een wurgslang. Ik zie mezelf in de eerste plaats als een groot verhalenverteller. En, behalve Tom Lanoye met z'n trilogie, vind je die in Vlaanderen bijna niet meer."